

Helheds- og udviklingsplan for Tølløse Kirkegård

Helheds- og udviklingsplan for Kirkegård

Forfatter: Rasmus Christoffersen

Oplag: 15 eksemplarer

Udgivet: 2022

Udarbejdet af forstkandidat Rasmus Christoffersen, konsulent for Holbæk Provsti.

Indledning

Igennem mere end 50 år er der i Danmark sket drastiske ændringer i begravelsesmønstret. Før var de traditionelle hækomkransede kistegravsteder helt enerådende, og især landsbykirkegårde var domineret af store, gamle familiegravsteder. Nu er urnenedsættelserne helt dominerende.

Endvidere er de traditionelle gravsteder i vidt omfang udskiftet med urnegravsteder i græs i form af fællesplæne. Det kan enten være i form af den anonyme fællesgrav eller i form af plænegravsten med plade, men i alle tilfælde er der tale om gravsteder, der fordrer en relativ ekstensiv pleje.

Denne udvikling har haft konsekvenser for kirkegårde, både i form af økonomiske udfordringer, men også æstetiske, da der optræder stadig flere tomme gravsteder på kirkegårde. For at tage hånd om udviklingen blev der i Holbæk Provsti i 2013 igangsat et projekt, hvor alle provstiets kirkegårde har fået tilbud om hjælp til udarbejdelse eller opdatering af helheds- og udviklingsplaner. Denne plan er udarbejdet som en del af dette projekt.

Projektgruppe

Menighedsrådsformand Carsten Bo Hansen, kirkeværge John Abrahamsson, Leo Rasmussen, Lone Berthelsen, graver Henrik Petersen og konsulent Rasmus Christoffersen.

Fotografier

Hvor ikke andet er nævnt, er alle fotografier taget af Rasmus Christoffersen.

Tegninger

Alle tegninger er udført af Sanne Christoffersen.

A Beskrivelse af kirkegården

A1 Faktuelle oplysninger

I dette afsnit beskrives kirkegården med en række faktuelle oplysninger, et historisk overblik og en beskrivelse af kirkegårdens særtegn m.v. Det er dette afsnit, der udgør fundamentet for selve udviklingsplanen, der følger efter som afsnit B Udviklingsplan.

Tabel 1: Fakta om kirkegården pr. 1. januar 2022. Kilde: Sogn.dk

Kirkelig tilknytning	Holbæk Provsti, Tølløse Sogn
Geografisk placering	Gl. Tølløse, ca. 2 km vest for Tølløse centrum
Indbyggere i sognet	4.314
Folkekirkemedlemmer	3.434

De overordnede demografiske data for Tølløse Sogn ses i tabel 1.

I tabel 2 ses en samlet oversigt over de til kirkegården hørende arealer.

Tabel 2: Kirkegårdens arealer i cirka tal

Kirkegård, gammel	5.500 m ²
Kirkegård, ny	8.000 m ²
Depot, parkeringsplads m.v.	2.800 m ²
Grønt areal udenfor kirkemuren	1.100 m ²
Arealer i alt, ca.	18.400 m ²

I tabel 3 ses antallet af begravelser og bisættelser gennem de seneste 5 år på Tølløse Kirkegård. De er fordelt på de forskellige typer af gravsteder.

Tabel 3: Oversigt over kistebegravelser og urnenedsættelser fra 2016-2020

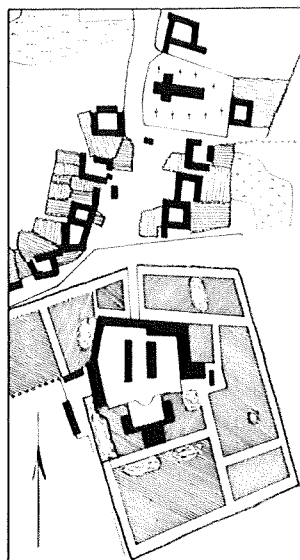
Type	2016	2017	2018	2019	2020	Gennemsnit
Kistebegravelser	6	2	5	4	4	4,2
Kister på plæne med sten	1	0	0	0	0	0,2
Urnedesættelser på kistegravsteder	4	9	8	10	2	6,6
Urner i plæne med sten	7	5	5	6	10	6,6
Traditionelle urnegravsteder	5	3	7	4	6	5
Urner i fællesplæne	6	17	12	13	13	12,2
Kister i fællesplæne	0	0	0	0	0	0
I alt	29	36	37	37	35	34,8

A2 Historie

Tølløse Kirke var i middelalderen et len under biskoppen i Roskilde, men patronatsretten overgik i 1567 til Tølløsegårds ejer. I 1911 blev kirken selvstændig.

Kirkegården er placeret i landsbyen Gl. Tølløses nordlige ende, tæt på Tølløse Slot, se figur 1. Den overordnede plan for landsbyen er om end ikke uændret så fortsat meget genkendelig, trods de mere end 200 år.

Kirkegården blev i 1800'erne udvidet mod øst og igen omkring 1905 med en annekskirkegård (her kaldet den "ny kirkegård") på den anden side af vejen.

Figur 1: Landsbyplan fra 1783. Kilde: Danmarks Kirker

A3 Bygninger, hegn og topografi

Et luftfoto af kirkegården fra 2021 kan ses på figur 2.

Figur 2: Luftfoto af kirkegård og præstegård. Kilde: Landbrugsstyrelsen 2021.

Kirken er placeret i den vestlige ende af den gamle kirkegård, med sognegård, graverfaciliteter og præstegård nordfor. Mod øst på kirkegården er placeret et kapel fra 1884. Terrænet er relativt fladt og jordbunden leret. Mod øst, syd og vest er den gamle kirkegård omkranset af hvidkalkede mure dækket med tegl. Mod nord er der trådhegn i kombination med levende hegn. Hovedindgangen er etableret i 1851 og placeret mod syd med køreport og fodgængerlåde. Der er to låger fra præstegården mod nord samt yderligere en låge mod øst.

Den nye kirkegård er beliggende vest for vejen og omkranset af trådhegn, delvist i kombination med levende hegn. Desuden er den nye kirkegård i overvejende grad flankeret af store træer. Der er to låger mod øst, ud til vejen.

A4 Belægninger og belysning

Kirkegårdens stiarealer er altovervejende belagt med perlesten. Perlesten er en billig belægning, der er relativt nem at vedligeholde, men den kan dog ofte være en udfordring for gangbesværede og kørestolsbrugere. Dette skyldes, at laget af perlesten skal være forholdsvis tyk, for at belægningen har en ukrudtsdæmpende effekt og for, at det er muligt at rive gangene uden at rive jord op fra underlaget.

Stien fra hovedporten til kirken er dog belagt med en kombination af chaussesten og granitfliser og der er en mindre plads foran kirkedøren, der er belagt med chaussesten. Perlesten er ikke særligt velegnede som stimateriale for gangbesværede og kørestolsbrugere, så i forbindelse med omlægning af stier bør det overvejes at udskifte perlestenene med en mere fast belægning i form af sten eller Slotsgrus. Hovedstierne på den gamle kirkegård er alle belyst.

A5 Gravkort

Der er i 2019 udarbejdet nye digitale kort over kirkegården, som et led i arbejdet med helheds- og udviklingsplanen. Det digitale kort kan ses som Bilag 1: Kort over den gamle kirkegård og Bilag 2: Kort over den nye kirkegård.

A6 Beplantning

Tølløse Kirkegård er som udgangspunkt opbygget som en traditionel landsbykirkegård, med regelmæssige, hækomkransede gravsteder. Baghækkene er i thuja, side- og forhække var tidligere i buksbom men er nu under udskiftning til taks på grund af udfordringer med svampesygdommen Buksbom Kvistdød.

Der er mange store, gamle træer på kirkegården, som næsten uden undtagelse er placeret i kirkegårdens periferi. I nogle tilfælde er placeringen decideret uhensigtsmæssig, da mange træer er placeret meget tæt på kirkegårdsmuren. I forbindelse med udviklingsplanen vil det være naturligt at indtænke mulige placeringer på nedlagte gravsteder, så træerne trækkes længere ind på selve kirkegården.

Ved hovedporten til den gamle kirkegård troner en smuk, gammel eg i al dens væld. Der er desværre svampeangreb i et gammel beskæringssår, så træet indgår i provstiets overvågning af risikotræer. Det har dog hidtil ikke været vurderingen, at træet udgjorde nogen akut risiko, men naturligvis er det et træ man skal være opmærksom på. Mod nord tæt på præstegården er placeret en meget stor ahorn og mod nordvest er placeret en mellemstor rødeg.

Den ny kirkegård er omkranset af en blandet træække af ahorn og lind med enkelte spidsløv. I det trekantede område mod sydvest består bevoksningen af en blanding af eg, ahorn, elm, navr og fuglekirsebær.

Reelt er der ikke mange store træer på kirkegården, men at den alligevel fremstår grøn og præget af store, smukke træer skyldes i høj grad, at der er mange store træer umiddelbart udenfor kirkemuren. Det gælder i præstegårdshaven, det gælder birkene på plænen ved indkørslen til præstegården og det gælder i særdeleshed lindealleen, der flankerer vejen mellem den gamle og den ny kirkegård.

A7 Arbejdskraft

På kirkegården er ansat en fuldtidsgraver, Henrik Petersen, som desuden råder over medhjælp på ca. 20 timer om ugen. Der er desuden ansat en kirketjener på 17 timer om ugen. Administrationen varetages eksternt af personale fra Tveje Merløse Kirkegård.

Udover vedligeholdet af kirkegårdene, passes ca. 4.000 kvadratmeter arealer udenfor kirkegårdsmuren. Dette bringer det samlede plejeareal op på ca. 18.400 kvadratmeter, se tabel 2.

A8 Kirkegårdens særlige kendetegn

Tølløse Kirkegård er kendetegnet ved, at den rent fysisk ligner en større landsbykirkegård, men har et opland fra stationsbyen Tølløse, hvilket giver sognet et samlet beboerantal på over 4.000, se tabel 1. det betyder, at der er langt flere bisættelser og begravelser, end på en almindelig landsbykirkegård. Desuagtet har udviklingen fra kistebegravelser til urnenedsættelser medført, at der er store ledige arealer. Disse arealer er hovedsageligt koncentreret på den nye kirkegård, vest for vejen, hvilket skyldes en langvarig og bevidst strategi i forbindelse med gravstedssalg. På den nye

kirkegård sløjfes ledige gravsteder løbende, og arealerne sås til med græs. Disse græsarealer kan med fordel anvendes til nye typer af urnegravsteder, som der er mangel på.

B Udviklingsplan

I det følgende beskrives udviklingsplanen for Tølløse Kirkegård. Der er tale om en langsigtet plan, da der i vidt omfang skal tages hensyn til fortsat aktive gravsteder. Dog er der på den nye kirkegård allerede ret store sammenhængende arealer med sløjfede gravsteder, hvilket er et godt udgangspunkt for udvikling.

B1 Gravsteder og gravstedstyper

Ud fra antallet af begravelser og bisættelser gennem de seneste 5 år, som kan ses i Tabel 3: Oversigt over kistebegravelser og urnenedsættelser fra 2016-2020 kan det fremtidige behov for de forskellige gravstedstyper estimeres, hvilket er gjort i tabel 4. Forudsætningerne for analysen kan ses i tabel 5.

Tabel 4: Behovsanalyse

Type	2016	2017	2018	2019	2020	Gennemsnit	Behov
Kistebegravelser	6	2	5	4	4	4,2	303
Kister på plæne med sten	1	0	0	0	0	0,2	14
Urnedesættelser på kistegravsteder	4	9	8	10	2	6,6	96
Urner i plæne med sten	7	5	5	6	10	6,6	96
Traditionelle urnegravsteder	5	3	7	4	6	5	73
Urner i fællesplæne	6	17	12	13	13	12,2	153
Kister i fællesplæne	0	0	0	0	0	0	0
I alt	29	36	37	37	35	34,8	

Tabel 5: Forudsætningerne for behovsanalysen

Forudsætninger	
Fredningstid kister	30
Fredningstid urner	10
Forlængelses %	75%
Dobb. gravsteder m. 1 kiste	10%
Urnegravsteder m. 2 urner	50%
Overlæg %	25%

Som det ses af beregningerne, er der et fremtidigt behov på ca. 400 kistegravsteder. Der er dermed et anseeligt overskud af kistegravsteder og et underskud af urnegravsteder. Der fra menighedsrådets side et ønske om at tilbyde nye og mere moderne urnegravsteder, herunder urner i skov. Endvidere er der såvel praktiske som æstetiske og økonomiske gode grunde til ikke at vedligeholde et stort antal tomme kistegravsteder. Planen vil derfor tage udgangspunkt i ønsket om etablering af nye urnegravstedsformer samt fortsat reduktion i antallet af traditionelle kistegravsteder.

B2 Udviklingsplanen

Skitser af udviklingsplanen kan ses som bilag 5 (den gamle kirkegård) og bilag 6 (den nye kirkegård). Planens overordnede sigte er at bevare den gamle kirkegård med traditionelle, hækomkransede urne- og kistegravsteder, men at gøre fremkommeligheden og vedligeholdet af gravstederne lettere.

På den nye kirkegård udnyttes det store samlede areal med sin naturskønne beliggenhed ud til markerne til urnegravsteder i mere naturnære former. Dels med græs, der spiller fint ind til det omkringliggende landbrugslandskab, dels med en ny skovafdeling samt en afdeling med vildeng.

Den gamle kirkegård

De traditionelle gravsteder understøtter på smukkeste vis den gamle kirke, hvilket de fortsat skal gøre. Derfor koncentrerer alle traditionelle gravsteder på den gamle kirkegård. Denne gennemgår derfor ikke de helt store ændringer, om end der sker ændringer for at lette driften af gravstederne (se B3 Beplantning) samt øge fremkommeligheden for gangbesværede besøgende (se B4 Omlægninger af stier, belægninger m.v.).

Nedlagte gravsteder beplantes med stauder. Er der tale om flere sammenhængende gravsteder, der ikke forventes taget i brug igen, sløjfes hækkene og egentlige staudebede med bunddækkende stauder etableres. I den forbindelse bør plantevalget afspejles, at menighedsrådet har et ønske om, at der kan skæres blomster til kirkepyntning.

Der er på en del gravsteder placeret bevaringsværdige gravsten. Disse kan med fordel placeres i forbindelse med staudebede, så det undgås at vedligeholde nedlagte gravsteder, bare fordi selve gravstenen er bevaringsværdig. Endvidere laves et egentligt lapidarium på den gamle kirkegård. Der er allerede nu et større sammenhængende område uden gravsteder vest for kapellet og den eksisterende anonyme fællesgrav. Dette udnyttes til et cirkulært lapidarium, der suppleres med et mindre lapidarium i kirkegårdens sydøstlige hjørne.

På den lille græsplæne sydvest for kirketårnet anlægges et område med urnegravsteder i græs. Det er tanken, at selve gravstederne fremstår anonyme, men at de afdødes navne kan noteres på et fælles monument i form af steler, se figur 3 som inspiration fra Sct. Olai Kirke i Kalundborg. Et konkret forslag kan fås fra en dygtig stenhugger.

Figur 3: Stele med navne

Den nye kirkegård

På den nye kirkegård udfases 75 % af de traditionelle, hækomkransede gravsteder, jævnfør planen på Bilag 6: Udviklingsplan for den nye kirkegård. Denne proces er allerede undervejs, men understøttes ved, at der kun sker nysalg af traditionelle gravsteder på den del af den nye afdeling, der er spredte gravsteder i græs.

Det fremtidige udtryk for den nye kirkegård vil blive naturnært, præget af de samme landskabselementer som kan findes i det klassiske sjællandske godslandskab, der støder helt op til kirkegårdsdiget. De elementer, der med tiden kan genfindes på den nye kirkegård, er ager i form af græs, store træer, eng og skov, suppleret med enkelte velordnede bede, hvoraf et enkelt allerede er etableret, se figur 4.

Figur 4: Bed på den nye kirkegård

Skovkirkegård

I kirkegårdens sydvestlige hjørne udnyttes muligheden for en mindre udvidelse ind i en træbevoksning ejet af menighedsrådet. Denne træbevoksning suppleres med en tilplantning af det eksisterende kirkegårdsareals sydvestlige hjørne, som angivet på Bilag 6: Udviklingsplan for den nye kirkegård.

Skovkirkegården er et naturnært område med naturlig bevoksning i bunden og et tætsluttende kronetag. Markering af gravstenene sker med mindre, enkle natursten placeret i skovbunden. De enkelte gravsteder markeres med unikke numre ved hjælp af en chaussesten i skovbunden med indhugget nummer. Afdelingen skal plejes ekstensivt, hvilket skal anføres overfor kirkegårdens brugere og noteres i kirkegårdsvedtægten.

Engen

Vildengen placeres i kirkegårdens nordvestlige hjørne, hvor der allerede nu er store ledige arealer (se Bilag 4: Udløbstider på den nye kirkegård). Engen omkranses af en bøgehæk. Dette vil i starten ske med buer og sving, da der fortsat er enkelte aktive traditionelle gravsteder. På engen laves der buede stier gennem området i form af slået græs. Resten af arealet tilsås med græs og blomster, der drives ekstensivt med 1-2 afslåninger årligt, hvor afklippet fjernes. Der laves et antal urnegravsteder på engen, hvor gravstederne markeres med en mindre marksten, med en størrelse på maksimalt 50

centimeters længde og 35 centimeters højde). På engen placeres forårsløg i form af pinseliljer i mindre grupper.

B3 Beplantning

På hele kirkegården er et stort projekt med udskiftning af buksbomhække til takshække så småt ved at nærme sig sin afslutning. Der mangler primært noget på den ny kirkegård. Denne udskiftning har været og er fortsat et særskilt projekt direkte godkendt af provstiet, så det beskrives ikke nærmere i udviklingsplanen.

Afgrænsningen af den nye skovafdeling markeres med en takshæk.

Generelt ønskes urnegravstedernes forhække udskiftet med brostenskanter, se eksemplet fra Østre Kirkegård i Roskilde på figur 5.

Udskiftningen repræsenterer en anseelig investering, men gør adgangen til gravstederne lettere især for gangbesværede og reducerer tidsforbruget til hækklipping, hvilket både giver vedvarende økonomiske og arbejdsmiljømæssige fordele. Dette ses som en del af projektet med gravstedshække og er derfor ikke med i helhedsplanens økonomiske overslag.

Figur 5: Gravsteder med brostensforkanter

På den gamle kirkegård er der ved en ellers fornuftig og rettidig udskiftning af træer sket en uhensigtsmæssig placering af de unge egetræer. Egetræerne ved kapellet står for tæt på såvel kapel som kirkegårdsmur og fældes derfor. Der sker tilsvarende genplantning på mere hensigtsmæssige steder.

B4 Omlægninger af stier, belægninger m.v.

På den gamle kirkegård omlægges hovedstiernes belægning i en løbende proces fra perlesten til slotsgrus. På den nye kirkegård anlægges alle blivende stier med slotsgrus. Der er dog tale om færre stier end i dag, da en del stier omlægges til græs. Alle stier i slotsgrus anlægges med kantafræsning i stål. Dette giver en klar og præcis visuel afgræsning samt letter vedligeholdet, idet der ikke skal kantskæres og de forskellige materialetyper fra sidegange og gravstedsarealer (især perlestenene)

ikke blandes med materialet på hovedstierne (slotsgrus). Se eksemplet med stålafgrænsning mellem et urneanlæg og græs på figur 6.

Figur 6: Stålafgrænsede urneanlæg beplantet med stauder på Østre Kirkegård i Roskilde

B5 Oversigt over tiltag samt en vurdering af omkostningerne

I tabel 6 ses en samlet oversigt over de ovenfor beskrevne tiltag. For hvert enkelt tiltag er der lavet et estimat af det ekstraordinære tidsforbrug som kirkegårdens ansatte skal bruge, materialeomkostningerne samt evt. entreprenøromkostninger. På Bilag 7: Oversigt over tiltag samt en vurdering af omkostningerne kan samme oversigt med yderligere kommentarer ses.

Tabel 6: Samlet oversigt over planlagte tiltag

Opgaver	Arbejdstid kirkegård	Materialer, kr.	Entreprenør omk., kr.
Udskiftning af perlesten til slotsgrus ny kirkegård	37		
Udskiftning af perlesten til slotsgrus gl. kirkegård	74		
Navnesten på fælles urneanlæg			
Skovkirkegård inkl. stianlæg	74		
Lapidarium gl. kirkegård	50		
Platning af stauder gl. kirkegård	96		
Sløjfning af gravsteder ny kirkegård	15		
Såning af vildeng inkl. bøgehæk	152		
Såning af græs omkring den ny kirkegård	87,5		
Plantning af stauder på den ny kirkegård	352		
Udskiftning af egetræer ved kapel	12		
<i>I alt</i>	950		

Alle priser er overslagspriser ex moms.

B6 Logistik - etapeplan

I ses tabel 7 en oversigt over de i udviklingsplanen beskrevne tiltag samt en vurdering af, hvornår de kan udføres.

Tabel 7: Logistikplan

	Arbejdstid kirkegård	Materialer, kr.	Entreprenør omk., kr.
Opgaver, der kan udføres i 2023			
Udskiftning af perlesten til slotsgrus ny kirkegård	37		
Udskiftning af perlesten til slotsgrus gl. kirkegård	74		
Navnesten på fælles urneanlæg	0		
<i>I alt i 2023</i>	<i>111</i>		
Opgaver, der kan udføres i 2024			
Lapidarium gl. kirkegård	50		
Platning af stauder gl. kirkegård	96		
Sløjfning af gravsteder ny kirkegård	15		
Såning af græs omkring den ny kirkegård	88		
Såning af vildeng inkl. bøgehæk	152		
<i>I alt i 2024</i>	<i>401</i>		
Opgaver, der kan udføres i 2025-2026			
Skovkirkegård inkl. stianlæg	74		
Plantning af stauder på den ny kirkegård	352		
Udskiftning af egetræer ved kapel	12		
<i>I alt i 2025-2026</i>	<i>438</i>		

C1 Bilagsoversigt

Bilag 1: Kort over den gamle kirkegård

Bilag 2: Kort over den nye kirkegård

Bilag 3: Udløbstider på den gamle kirkegård

Bilag 4: Udløbstider på den nye kirkegård

Bilag 5: Udviklingsplan for den gamle kirkegård

Bilag 6: Udviklingsplan for den nye kirkegård

Bilag 7: Oversigt over tiltag samt en vurdering af omkostningerne

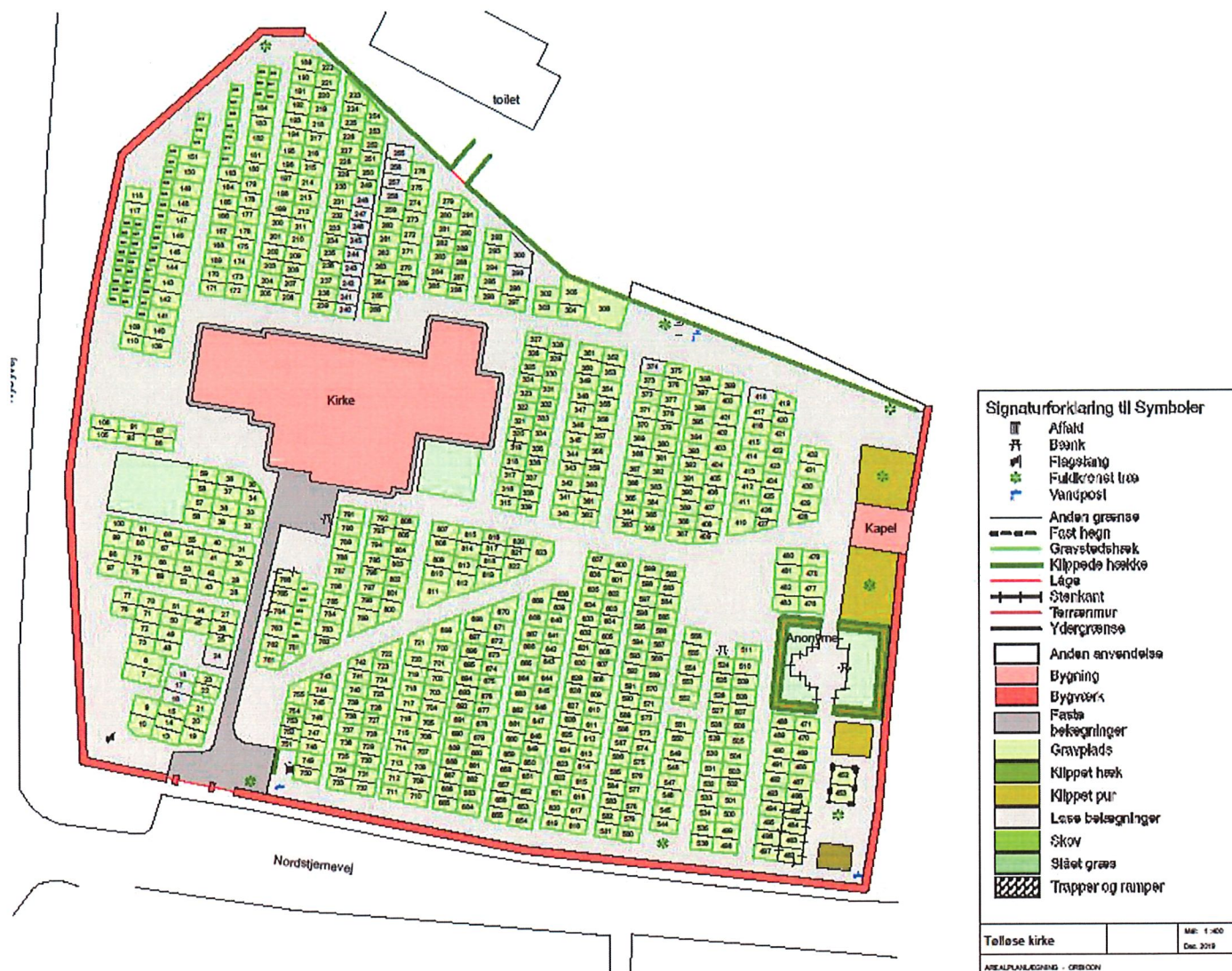
C2 Referencer

Side 2: Befolkningsdata hentet fra hjemmesiden <http://www.sogn.dk>

Side 3: Figur 1 og historiske data er hentet fra Danmarks Kirker IV, bind 1 s. 219-244.
<http://danmarkskirker.natmus.dk/holbaek/toelloese-kirke/>

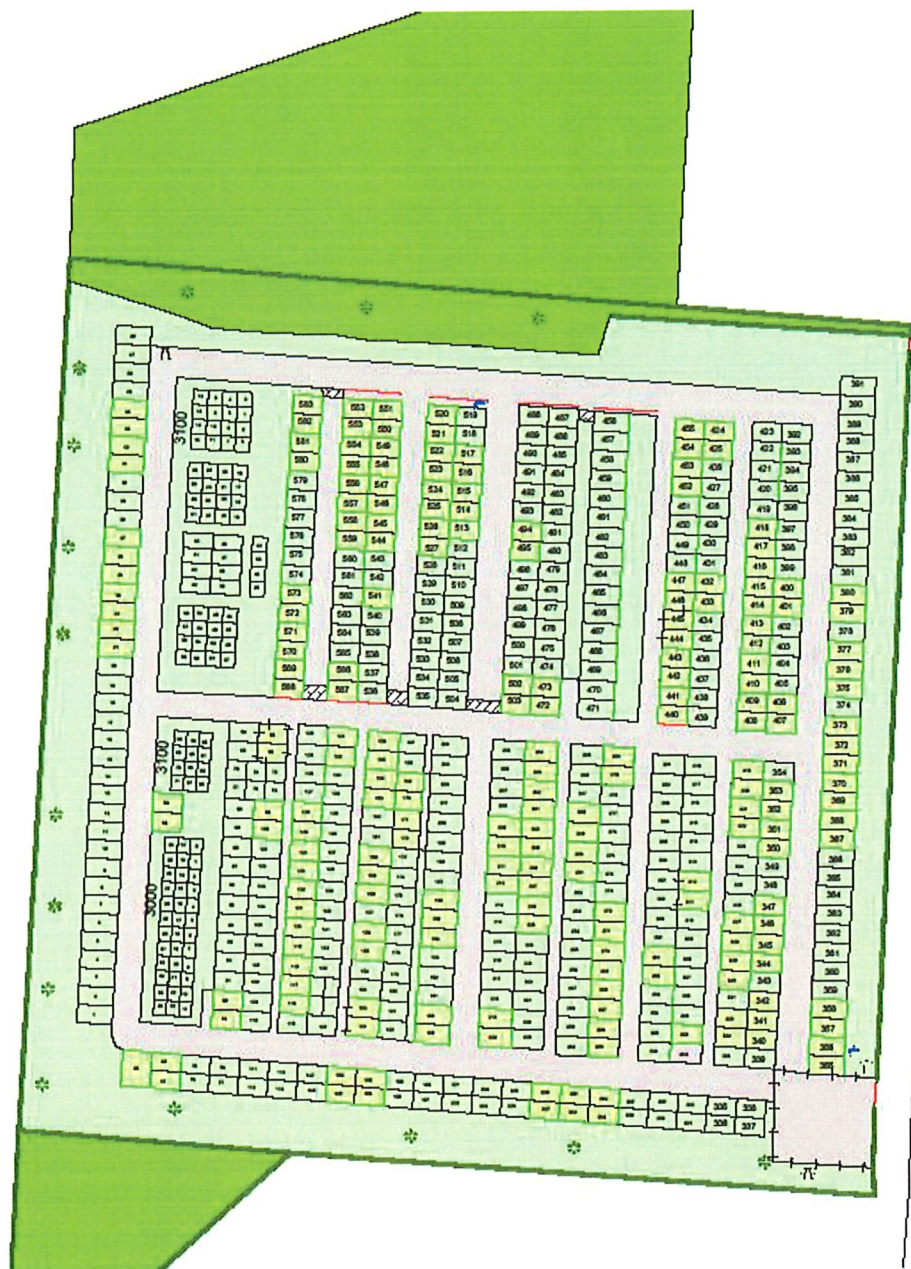
Side 3: Luftfoto er hentet fra Landbrugsstyrelsens Tast Selv Service (2021).

Bilag 1: Kort over den gamle kirkegård

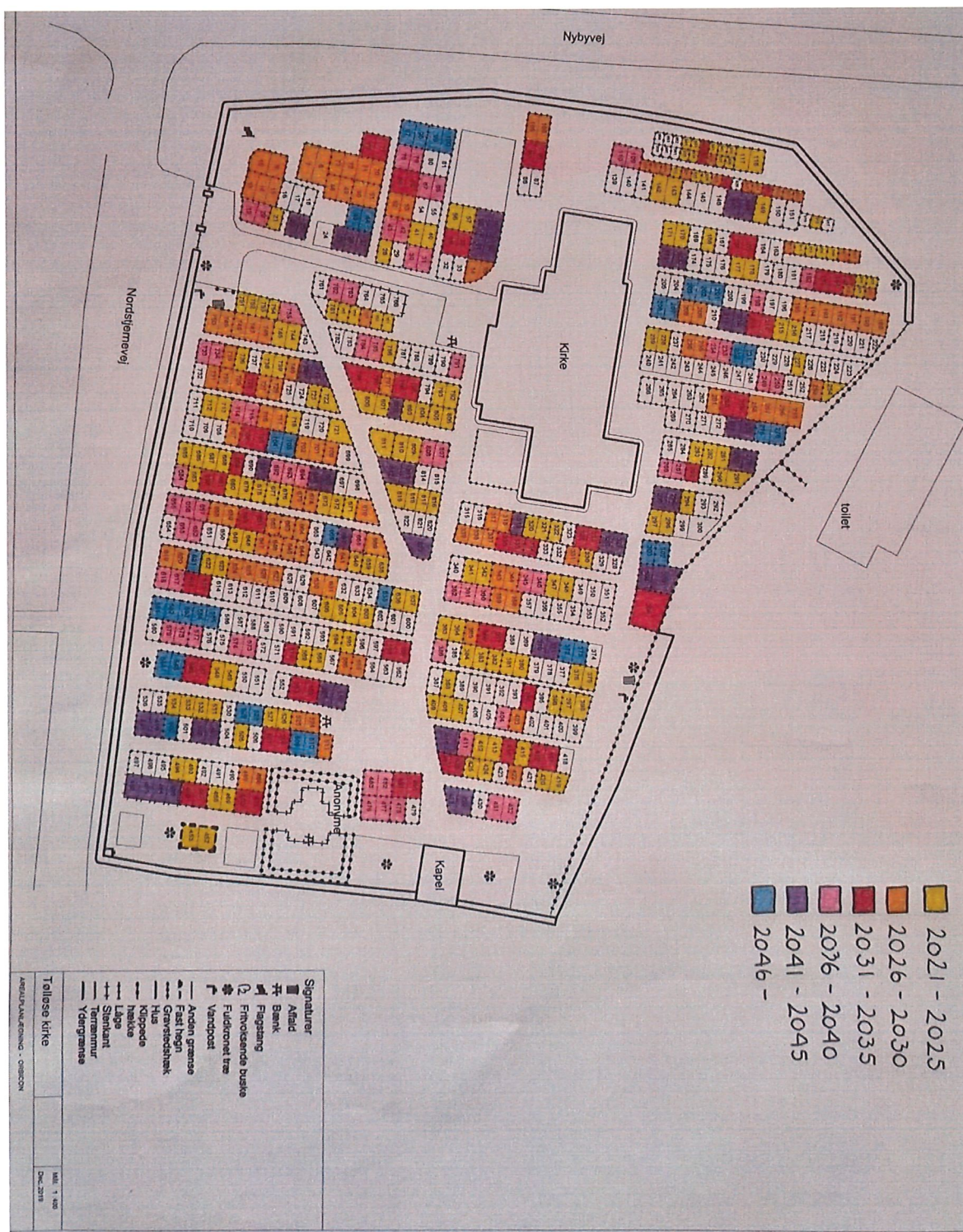
Målestoksforholdet er ikke korrekt

Bilag 2: Kort over den nye kirkegård

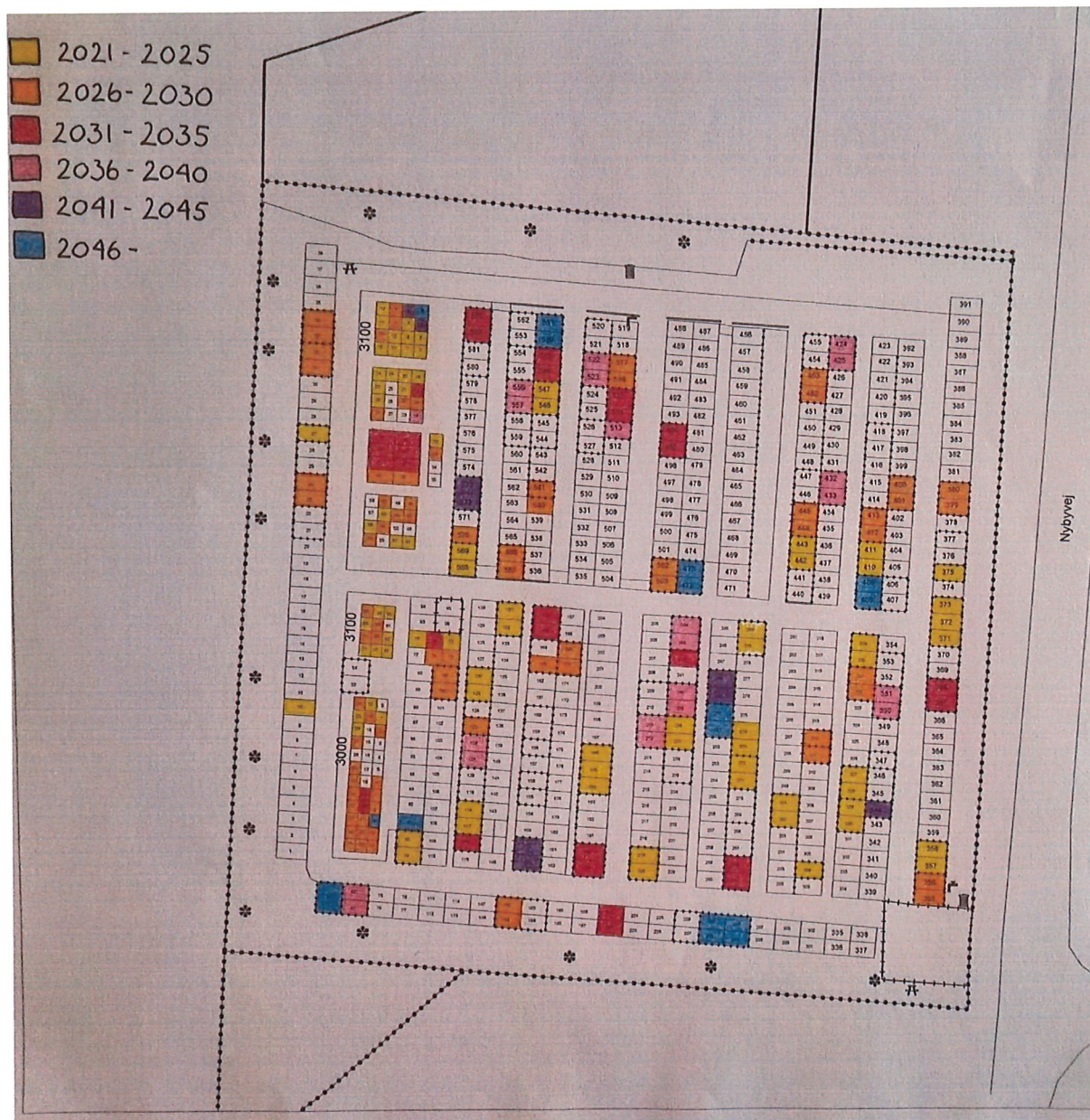

Målestoksforholdet er ikke korrekt

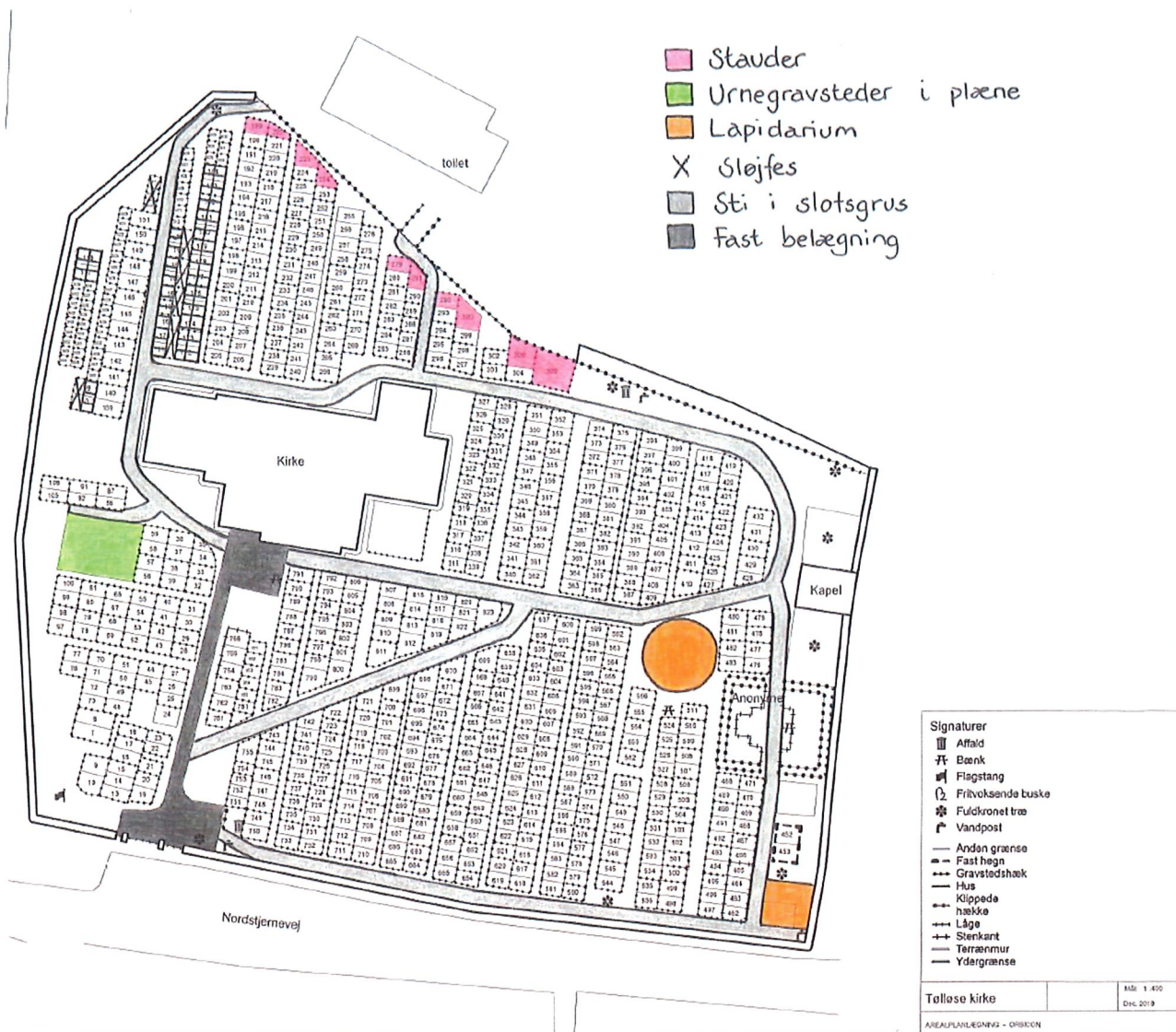
Bilag 3: Udløbstider på den gamle kirkegård

Bilag 4: Udløbstider på den nye kirkegård

Bilag 5: Udviklingsplan for den gamle kirkegård

Bilag 6: Udviklingsplan for den nye kirkegård

- Skovkirkegård
- Græs
- Græs med
Spredte
gravsteder
- Bed
- Sti

